

Werelddoenvendag 24/09/2005

Toekomst van het buitengewoon onderwijs voor dove en slechthorende kinderen en jongeren

Paul Bulckaert

Er is mij gevraagd enkele beschouwingen te maken over de toekomst van het buitengewoon onderwijs type 7 in Vlaanderen

Ik heb even gearzeld om deze taak op mij te nemen. Als zorgdirecteur auditief gehandicapten in het Instituut Spermalie ben ik immers niet direct iemand van de school. Ik werk in een MPI, een zorgvoorziening gesubsidieerd door het Vlaams Fonds.

Dit is tekenend voor de sector. In bijna alle voorzieningen voor doven in Vlaanderen is er een intense samenwerking tussen onderwijs en zorg. De inbreng van de zorg is o.a. op het vlak van opleiding, visieontwikkeling en trajectbegeleiding groot. In deze zin zijn de toekomst van het buitengewoon onderwijs en de toekomst van de thuisbegeleidingsdiensten, internaten en semi-internaten voor doven met elkaar verstrengeld

1. Eerst wil ik stilstaan bij het onderwijs voor dove kinderen en jongeren in Vlaanderen zoals het vandaag is
2. Vervolgens bespreek ik enkele belangrijke ontwikkelingen
3. en tenslotte schets ik -al heb ik geen glazen bol waarin we de toekomst kunnen zien- een aantal uitdagingen voor de toekomst

1.

Het dovenonderwijs vandaag

Over hoeveel kinderen en jongeren gaat het?

- Het aantal kinderen in de basisscholen is de voorbije 15 jaar met een kleine 20 % gedaald tot iets meer dan 300, dat betekent ongeveer 50 per school, gespreid over ongeveer 10 leeftijdsjaren,
- Het aantal jongeren in het buitengewoon secundair onderwijs is de voorbije 15 jaar met 1/3 afgenomen tot iets meer dan 150 gespreid over 5 scholen, gemiddeld 30 per school
- Het aantal kinderen dat GON begeleiding krijgt, is met ruim de helft toegenomen tot een 450.
- Het totaal aantal dove en slechthorende kinderen en jongeren is ongeveer hetzelfde gebleven
- Daarenboven is deze kleine groep zeer uiteenlopend: op het vlak van horen, taalontwikkeling en communicatie, leer en ontwikkelingsmogelijkheden, al dan niet

bijkomende handicaps, leeftijd, enz. . In sommige neemt het aantal kinderen uit een gezin met een andere gesproken taal toe (allochtone gezinnen)

<illustratie Spermalie>

Welke gevolgen heeft dit voor het buitengewoon onderwijs?

- Dovenscholen zijn scholen, met nog nauwelijks homogene klassen, steeds meer spreken we van individuele leerprogramma's en –trajecten.
Dit vraagt een andere organisatie van de school met nieuwe onderwijsmethodes.
We horen wel eens de bedenking dat er teveel dovenscholen zijn en dat een fusie zich opdringt. Ik weet niet of dat het juiste antwoord is. Ouders kiezen immers voor onderwijs in de buurt en willen hun kinderen bij voorkeur dagelijks thuis hebben. In deze zin lijkt één “grote” Vlaamse dovenschool mij geen optie voor de kleuter- en lagere scholen
- In het secundair onderwijs geldt dat hoe kleiner de groep is, hoe minder beroepskeuzemogelijkheden men kan aanbieden.
Secundaire scholen staan voor de keuze tussen ofwel minder specifiek onderwijs waarbij men dove kinderen in klasgroepen plaatst met kinderen met een andere handicap (wat m.i. niet de beste optie is), ofwel een nieuw soort leeromgeving uitbouwen waarbinnen individuele opleidingstrajecten gerealiseerd worden.
Dit vraagt een nieuwe aanpak, waar ook de onderwijswetgeving nog niet klaar voor is. Spermalie heeft de tweede weg gekozen: onderwijs uitsluitend voor dove kinderen met individuele leertrajecten en programma's
Verder zijn er ook positieve ervaringen met jongeren die gedeeltelijk les volgen in het gewoon onderwijs en gedeeltelijk in het buitengewoon onderwijs. Organisatorisch is het bijzonder moeilijk om de lessen roosters tussen 2 scholen voldoende op elkaar af te stemmen

Hoe zit het met de visie i.v.m; taal en communicatie in de verschillende scholen?

- Eén school noemt zich uitdrukkelijk bilinguaal,
In de andere scholen overweegt men wat men kan gebruiken uit het bilinguale model maar werkt men overwegend binnen een min of meer gedifferentieerde visie met een aanbod van gesproken taal, VGT of NMG op maat van elk kind
- Doof personeel , dovencultuur, doofbewustzijn en VGT zijn bijna overal een element van het aanbod. Men zoekt om de eigenheid van de Dove cultuur een plaats te geven
Het ontbreken van een goed omschreven gebarenlexicon en kennis over VGT, aangepaste leerprogramma's en didactiek is hier belemmerend

Een aantal belangrijke processen zetten zich door

1. Integratie en inclusie

Het aantal dove en slechthorende kinderen dat gewoon onderwijs volgt is spectaculair gestegen. (Zie cijfers secundaire school Spermalie)

Hoe komt dat?

- Betere resultaten op vlak van taalbegrijpen maakten het voor meer kinderen en jongeren mogelijk aan te sluiten bij gewone onderwijsprogramma's
- Door het inschakelen van tolken hebben ook jongeren die niet vlot kunnen spraakafzien de stap naar het gewoon onderwijs gezet.

Met de VGT tolk in de klas is feitelijk erkend dat de aanpassing aan een reguliere omgeving geen eenrichtingsverkeer is. Ook de schoolsituatie zelf werd aangepast. Jammer genoeg is het aantal tolkuren per leerlingen te beperkt en niet op maat van de mogelijkheden en beperkingen van het individu

- Bijna op hetzelfde moment werd ook gemakkelijker aanvaard dat het nodig is het onderwijsprogramma en de instructiewijze daar waar nodig aan te passen

Ik verwacht dat de trend naar gewoon onderwijs zich zeker op het niveau van de secundaire school nog verder zal doorzetten.

2. Cochleair implant

Vandaag wordt doofheid vaak reeds in de eerste levenmaand vastgesteld (vroeger waren kinderen doorgaans één tot anderhalf jaar oud toen de diagnose gesteld werd).

Het is tegelijk met deze ontwikkeling mogelijk heel jonge kinderen een CI te geven. De meeste dove kinderen krijgen ook effectief in het eerste levensjaar een Cochleair implant. Vlaanderen is hiermee één van de koplopers op wereldvlak. Dit is nog maar enkele jaren het geval, en de resultaten zijn spectaculair. We zien steeds meer jonge dove kinderen die met hun cochleair implant na een revalidatieperiode op een bijna natuurlijke wijze gesproken taal verwerven en vlot gaan spreken.

Omdat deze kinderen een zo vlotte taal- en communicatieontwikkeling hebben, kunnen ze soms als kleuter en of in de eerste leerjaren van de lagere school succesvol doorstromen naar de gewone school. Ze beleven zichzelf nauwelijks als doof en hun contact met de dovencultuur is beperkt of onbestaand. (Leo De Raeve vertelt U ongetwijfeld meer daarover)

Dit heeft enerzijds tot gevolg dat het belang van hoorrevalidatie voor deze groep kinderen sterk toegenomen is en dat stimulering van de gesproken taalontwikkeling erg belangrijk is. Anderzijds zorgt het ervoor dat het aantal dove kinderen dat aangewezen is op buitengewoon (lager) onderwijs zal afnemen

3.

Wat zijn de gevolgen hiervan, voor welke uitdagingen staan we?

Ik heb hierboven al een aantal zaken genoemd:

Ik zet ze nog even op een rij:

- *De dovenschool van de toekomst is in de eerste plaats een school met individuele leerprogramma's en -trajecten*
- *Om dit in het secundair onderwijs ten volle mogelijk te maken, is een aanpassing van de regelgeving nodig*
- *Dovencultuur, Dove medewerkers, VGT zullen beter verankerd worden in de scholen. Om dit proces te ondersteunen is onderzoek en beschrijving van VGT erg belangrijk*

Maar er is meer:

Integratie in het gewoon onderwijs is een goede zaak. Door integratie in een gewone school krijgen dove jongeren ruimere beroepskeuzemogelijkheden. Ze bereiken een hoger opleidingsniveau, hun leefwereld is ruimer, meer mensen komen in contact met doven,

Niets dan positief? Integratie en inclusie hebben ook een keerzijde

Dove kinderen kunnen dan doorgaans wel slagen in de zin dat ze voldoende punten hebben, maar vaak zijn er vragen bij het ontwikkelingsstimulerend karakter van sommige lessen in de gewone school. Het vak Nederlands in het B.S.O. bijvoorbeeld, is niet in eerste instantie bedoeld om de taalontwikkeling te stimuleren, het is bedoeld om taal- en communicatievaardigheid te ontwikkelen en om zo correct mogelijk schriftelijk te leren communiceren. Gesproken taalvaardigheid ontwikkelen is voor sommige dove jongeren totaal onmogelijk, en correcte spelling is dan weer iets wat ze zeer goed onder de knie hebben. Hebben ze niet meer behoefte om hun woordenschat uit te breiden en aan begrijpend lezen te werken? Is de les Nederlands volgen dan echt wel ontwikkelingsstimulerend voor de dove leerling? Hetzelfde kan gezegd worden over de vakken Frans en Engels.

Ik denk dat het voor deze vakken veel beter zou zijn een aangepast aanbod te doen: zinvolle ontwikkelingsdoelen en een aangepaste, toegankelijke werkwijze. Dikwijls zal dit voor de taalvakken een individueel leertraject betekenen. Hier is nog veel te doen.

Er is ook een tweede, nog veel belangrijker keerzijde: veel dove kinderen geven signalen dat ze er niet bij horen: ze volgen de lessen, hebben doorgaans goede cijfers, dwingen bewondering af, maar bouwen nauwelijks sociale contacten uit. Ze leven naast de groep, soms gehecht met enkele individuele contacten. Ze mijden net die dingen die voor anderen het leuke van de school zijn: ze melden zich ziek als er een studie-uitstap is (want er zijn geen tolkuren meer); de ontmoetingsdag ontlopen ze voor dezelfde reden; tijdens de speeltijd vragen ze om hun krant te lezen; Soms is dat het begin van afhaken: de frustratie van het er niet bij horen niet meer kunnen dragen. "De school is geen leven", "ik voel me niet thuis",

We slagen er in om via tolken of andere aanpassingen geordende lessituaties toegankelijk te maken. Maar in situaties als een losse babbel, een grotere groep, dialect, een discussie, ... is het haast onmogelijk om dove mensen te betrekken. Daar is in vele gevallen slechts een individueel contact tussen dove en horende mensen mogelijk. Functioneren in groep hoort er, enkele uitzonderingen niet te na gesproken niet bij. Wellicht niet toevallig hebben we het in onze taal over “erbij horen”. Erbij horen veronderstelt “horen”

Doofheid is de handicap die het omwille van de moeilijke communicatie, het niet opvangen van wat spontaan en informeel tussen mensen ongedwongen uitgewisseld wordt, bijzonder moeilijk maakt erbij te horen. De permanente confrontatie met de beperkingen van doofheid is voor sommige jongeren uitputtend en ontmoedigend.

Wat kunnen we hieraan doen?

- *Voor dove kinderen voor wie de sociale omgeving van de gewone school niet toegankelijk is, is een school met meerdere dove kinderen (clusterintegratie) en gebruik van internaat (eventueel deeltijds) een optie.*
- *Het lijkt geen slechte zaak dat kinderen bij wie gebaren een belangrijk aspect in de communicatie zijn, pas doorstromen naar gewoon onderwijs in de secundaire school. Dit is niet alleen wenselijk omwille van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ook de taalontwikkeling bij die kinderen vraagt gespecialiseerde aanpak, het gewoon onderwijs is niet zo uitgebouwd dat het voor alle dove kinderen een voldoende taalontwikkelingsstimulering kan bieden*
- *Eens ze geïntegreerd zijn met een tolk, moeten er voldoende tolkuren zijn om de dove leerling toegang te geven tot het onderwijsleerproces. Gelukkig is er dit jaar voor het eerst sinds lang een kleine toename van het aantal tolkuren per leerling. Het aantal tolkuren in het hoger onderwijs (124 per jaar of 5 per lesweek) is echter onaanvaardbaar laag (terwijl net het toegankelijk maken van hoger onderwijs erg belangrijk is voor de verdere emancipatie van de dovengemeenschap). Om dezelfde redenen is het minstens even onaanvaardbaar dat dove mensen die geen job hebben nauwelijks ondersteuningmogelijkheden hebben in het onderwijs voor sociale promotie. Is levenslang leren dan toch geen recht voor iedereen?*
- *Voor kinderen die in het gewoon onderwijs functioneren is een te overwegen optie hen toch 1 dag per week naar de dovenschool te laten komen om dan een aanbod te doen van dovencultuur, doofbewustzijn, visuele communicatie, aangepaste taalontwikkelingsstimulering en revalidatie. Sommige ouders ervaren dit als nood, anderen wensen dit helemaal niet. Mij lijkt vertrouwdheid met de sociale omgeving van dove mensen bijzonder belangrijk. Om zo iets mogelijk te maken zal sensibilisering en aanpassing van de regelgeving noodzakelijk zijn.*

➤ *Ik ben benieuwd te zien hoe de generatie dove kleuters die op jonge leeftijd een CI kregen als jongere gaan functioneren. Indien ze zich vlot bewegen in de horende sociale omgeving, dan zullen ze als horende mensen functioneren en wordt de dovengemeenschap kleiner.*

Is dat niet het geval, dan zal het ontzettend belangrijk zijn voldoende geïnvesteerd te hebben in gebarentaalvaardigheid en Dovencultuur zodat ze zich minstens kunnen thuisvoelen in de Dovengemeenschap. Over enkele jaren weten we het antwoord. Konden we maar vooruitkijken